

LIELAIS DZINTARS
LIEPĀJAS KONCERTZĀLE

PERSONĪGI
KONCERTSĒRIJA

MARGARITA BALANAS.
SENSĀNSS.
ŠOSTAKOVIČS

PROGRAMMA

Svētdiena, 24. septembris, plkst. 15.00
Liepājas koncertzāle "Lielais dzintars"

Koncertsērija "PERSONĪGI"

MARGARITA BALANAS. SENSĀNSS. ŠOSTAKOVIČS

Margarita BALANAS – čells
Antuāns PREĀ | Antoine PRÉAT – klavieres

PROGRAMMA:

I daļa

Kamils SENSĀNSS | *Camille SAINT-SAËNS* (1835–1921)

Otrā sonāte čellam un klavierēm Famažorā op. 123 (1905)

I. *Maestoso, largamente – Tranquillo*

II. *Scherzo con variazioni: Allegro animato*

III. *Romanza: Poco adagio*

IV. *Allegro non troppo grazioso*

30–35 min.

Starpbrīdis: 20 min.

II daļa

Ģerģs LIGETI | *György LIGETI* (1923–2006)

Sonāte čellam solo (1948–1953)

I. *Dialogo*

II. *Capriccio*

8 min.

Dmitrijs ŠOSTAKOVIČS (1906–1975)

Sonāte čellam un klavierēm remīnorā op. 40 (1934)

I. *Allegro non troppo*

II. *Allegro*

III. *Largo*

IV. *Allegro*

25–30 min.

SENSĀNSS

Zinām viņa vārdu, mazāk zināms viņa dzīvesgājums.

Desmit gadu vecumā Kamils Sensāns debitē Parīzes Plejēla zālē un no galvas spēlē vienu Bēthovena un vienu Mocarta klavierkoncertu. Viņa izglītības ceļā ir ne tikai interese par mūziku un humanitārajām mākslām vispār, bet arī nopietnas studijas matemātikā, astronomijā, arheoloģijā un ģeoloģijā – šis plašais interešu loks saglabājas visu Sensānsa dzīvi. Pārdevis vienu no saviem agrīnajiem opusiem, Sensāns par saņemto honorāru nopērk nevis, piemēram, klavieres vai jaunu uzvalku, bet gan teleskopu.

Viņš nopietni pievēršas agrāk dzīvojušu kolēģu daiļradei un redīgē Gluka, Bēthovena, Mocarta un franču klavesinistu opusu izdevumus; 19. gadsimta otrajā pusē Sensāns ķeras arī pie Baha daiļrades restaurēšanas un sniedz nenovērtējamu ieguldījumu Mocarta mūzikas aktualizēšanā. Sensāns draugu lokā ir tādas sava laika slavenības kā Turgeņeva draudzene, izcilā dziedātāja Polīna Viardo, Šarls Guno, Hektors Berliozs, Džoakīno Rosīni un citi.

Francis Lists nosaucis Sensānsu par sava laika spožāko ērģelīmprovizētāju.

Kamils Sensāns ir progresīvi domājošs: viņš aizstāv Vāgnera operas pret savu kolēģu ideoloģiskajiem uzbrukumiem; to pašu var teikt arī par Sensānsu un Šumaņa mūziku: Sensāns ir viens no pirmajiem, kas novērtē pāragri mirušā vācu kolēģa izcilību un ieguldījumu mūzikas virzībā no Bēthovena uz Brāmsu.

Sensānsa laulības dzīve ir neizdevusies: pēc divu bērnu nāves viņš pieprasa sievai šķiršanos un neīstenotās tēva jūtas kompensē, palīdzēdams izaugt kolēģa Gabriela Forē bērniem. Kā daudzi bez tēva auguši bērni, viņš ir pieķēries mātei, un viņas aiziešana mūžībā burtiski paralizē slavas apvītā komponista un pianista radošo darbību: Sensāns ārstē savu pašsajūtu, dodoties ceļojumos uz Alžīriju, Urugvajū, Kanāriju salām, Skandināviju un Tāļajiem Austrumiem.

20. gadsimta sākumā Sensānsa popularitāte Francijā maķenīt dziest, toties citur pasaulē viņu joprojām uzskata par Francijas izcilāko komponistu.

Sensānsa saņemto balvu un citu pagodinājumu saraksts ir teju garāks par viņa skaņdarbu sarakstu. Viņš paliek garīgi možs līdz sava garā mūža beigām, komponējot un pat arī uzstājoties koncertpianista ampuā.

Par viņa mūziku saka – tajā ir franču komponistiem raksturīgā mērenība, loģika, izteiksmes skaidrība, līdzsvars un precizitāte.

Savukārt pats Sensāns teicis: "Mūzika ir kaut kas cits, nekā tikai jutekliska prieka un kvēlu emociju avots – cilvēks, kurš negūst absolūtu baudu no vienkāršas un daiļi sakārtotas labi uzbūvētu akordu virknes, nav piekļūvis mūzikas mākslai pēc būtības."

Otrā čellsonāte rakstīta, kad komponistam ir 70 gadu. Mūzika top Aleksandrijā (Ēģipte) un Biskrā (Alžīrija). Sonātes otrajā daļā klausītājs var izklaidēties, sekojot līdzī variāciju svītai, kur Sensāns izdoma ir žilbinoša, savukārt trešajā daļā var sekot komponista padomam – viņš teicis, ka publika vai nu būs asarās vai aizmigs.

Margarita Balanas spēlē "The Little Butterfly Foundation" aizdotu Šarla Ādofa Gāna (Gand) būvētu čellu *Auguste Tolbecque*, ko Ogists Tolbeks spēlējis sev adresētā Sensānsa Pirmā čellkoncerta pirmatskaņojumā 1873. gadā.

LIGETI

Transilvānijā dzimušais ebreju ģēnijs Ģerģs Ligeti bija neparasts cilvēks – viņa universālais prāts, renesanses cilvēka domas straujums un Tibetas mūka absolūtais dvēseles miers rūdīts Otrā pasaules kara ebreju koncentrācijas nometņu šausmās, pēckara komunistiskās Ungārijas stagnatīvi putekļainajās kancelejās un naksnīgajā pasta vagonā, kas palīdzēja Ligeti slepus pārkāpt liktenīgo sliekšni uz Rietumiem. Ar laiku Ligeti kļuva par Rietumu mūzikas pasaules apbrīnotu spīdekli.

ŠOSTAKOVIČS

Ligeti atļaujas intervēt pats sevi, gluži kā iekārotu mantiņu pēkšņi ņem un iemil fraktāļu ģeometriju (lai izmēritu, piemēram, Helderlīna purpura mākoņus), vai pēc pievēršanās Centrālāfrikas pigmeju sarežģītās polifonās mūzikas studijām komponē Klavierkoncertu. Ligeti interešu lokā ir arī Konlona Nankarova unikālās etīdes, viduslaiku un renesanses mūzika, Bali gamelāns, Bils Evanss un Teloniuss Monks, interese par matemātiku, haosa teoriju un ģeometriju, Ešera zīmējumiem, Borhesa un Kerola idejām.

Viņš neapšaubāmi ir viena no 20. gadsimta izcilākajām personībām mūsdienu klasiskajā mūzikā, un viņa devums ir viena no augstākajām virsotnēm, kādās vispār jebkad pacēlies radošais cilvēks.

Ģerģa Ligeti Sonāte čellam solo ir vēl Ungārijas perioda opuss, un pats komponists atzinis, ka viss, ko viņš komponējis pirms 1956. gada, ir radīts ievērojamo priekšteču Zoltāna Kodāja un Bēlas Bartoka spēcīgā iespaidā. Sonātes pirmo daļu Ligeti sacerēja 1948. gadā, un otrā daļa tapa 1953. gadā, taču komunistiskajā Ungārijā šī mūzika skaitījās pārāk moderna, un pirmatskaņojums notika tikai 1979. gadā. Nekādas faktoloģiskas saistības, tomēr PSRS vēsturi pārzinošam klausītājam kritis acis gadskaitļu simbolika: 1948. gads saistās ar radošo personību garīgās iznīcināšanas vilni, kas sākās slavenajā februāra plēnumā, savukārt 1953. gads ir Staļina nāves gads.

Par sonāti Ligeti raksta: "Šis ir dialogs. It kā sarunātos vīrietis un sieviete. Izmantoju atsevišķi do stīgu, sol stīgu un la stīgu... 1946. un 1947. gadā rakstīju pulka "modernāku" mūziku un 1948. gadā sajutu, ka vēlos pamēģināt būt maķenīt "populārāks"... Tiecās uzrakstīt skaistu melodiju ar izteikti ungārisku kontūru, taču ne tautasdziesmu, vai arī tikai daļēji kā tautasdziesmu tā, kā to darītu Bartoks vai Kodājs, drīzāk jau Kodājs. Sonātes otrajā daļā patiešām arī izmantoju sonātes formu, šī ir virtuozā mūzika, tuvāka Bartoka rokrakstam. Man tobrīd bij 30 gadu, es augstu vērtēju virtuozitāti un sakāpināju to līdz augstākajam punktam gluži vai kā Paganīni."

Daudz runāts par Dmitrija Šostakoviča attiecībām ar Staļinu, par viņa cīņām un kompromisiem ar padomju varu, depresijām, salauzto likteni, sabeigto veselību u. tml. Mazāk uzmanības pievērsts Šostakoviča izcelsmei un sākumgadiem mūzikā. Lūk, pavisam konspektīvi dažos teikumos par komponista dzīves nogriezni no bērnības līdz jaunībai.

No tēva puses Šostakoviča rados ir poļi, no mātes puses – grieķi. Abi komponista vecāki piedzimst Sibīrijā. Tēvs ir dabaszinātņu speciālists ar darbavietu Mēra un svara palātā. Māte ir pianiste un baznīckoru dirigente, ieguvusi labu izglītību Pēterburgas konservatorijā. Abus vecākus vieno mūzika. Šostakoviča māte gan pamet profesionālas mūziķes gaitas, taču mājās nereti sēžas pie klavierēm, lai pavadītu vīru, kurš dzied Aļabjeva, Varlamova un citu tolaik populāru autoru romances.

Mazais Dmitrijs agrā bērnībā neizrāda brīnumbērna pazīmes, taču zināma interese par mūziku viņam ir – kad kaimiņu mājā spēlē Haidna, Mocarta, Bēthovena, Borodina kvartetus, puika sēd pie sienas un klausās. Šostakoviču kaimiņš ir inženieris un čellists. Šostakovičs vēlāk teiks, ka bērnībā dzirdētie trio un kvarteti kļuvuši par būtiskiem viņa mūzikas stūrakmeņiem.

Klavieres nākamais ģēnijs sāk spēlēt tikai deviņu gadu vecumā mātes vadībā. Viņa māca dēlu instinktīvi, bez metodes, taču acīmredzot pareizi, jo tiek ielikti stabili pamati. Drīz vien parādās virtuozu tehnisko iespēju un veiklu nošu lasīšanas prasmju pazīmes.

Ap to laiku jaunais Dmitrijs sāk arī komponēt. Pirmā pasaules kara iespaidā viņš sacer poēmu "Karavīrs" ar ilustratīvām detaļām un vārdiskiem paskaidrojumiem. Kareivis, protams, tiek nošauts. 1917. gada Februāra revolūcijas laikā Dmitrijs Ņevas prospektā skatās demonstrāciju un redz, kā nošauj jaunu strādnieku. 3. aprīlī viņš ir Pēterburgas Somijas stacijā un klausās Ļeņina leģendārās "Aprīļa tēzes". Šo notikumu iespaidā top "Himna brīvībai", "Sēru maršs", "Mazā

revolucionārā simfonija". Dmitrijs mācās komercskolā ar Trocka un Kerenska bērniem, viņi vētraiņi apspriež visu, kas tobrīd notiek Krievijā. Dmitrijs arī iepazīstas ar gleznotāju Borisu Kustodijevu, kurš uzglezno nākamo komponistu matroža tērpā ar Šopēna mūzikas notīm rokās.

Savas kompozīcijas puisis parāda Aleksandram Ziloti. Tas saka – nekādu muzikālo spēju jauneklim nav, taču, ja grib, lai mācās. Aleksandrs Glazunovs savuties dara visu iespējamo, lai Dmitrijs jau 13 gadu vecumā iestātos konservatorijā.

Par viņa klavierspēles pasniedzēju kļūst Leonīds Nikolajevs. Jauneklis mācās kopā ar leģendām: Mariju Judinu un Vladimiru Sofronicki. Citi viņus redz bezmaz kā trīsvienības zvaigznāju, taču lielas draudzības jauniešu starpā nav.

Laiks ir šausmīgs – tie ir pēcrevolūcijas un pilsoņkara gadi. Valda bads un sabrukums. Daudzi pamet mācības, taču Dmitrijs ir mērķtiecīgs un pēc zināšanām burtiski izsalcis. Viņš iesaistās pulciņā, kura dalībnieku uzmanības lokā ir Rietumu mūzika.

1923. gadā Dmitrijs Šostakovičs absolvē klavierspēles klasi. Turpināt mācības viņam tiek liegts, jo puisis esot "redzami nenobriedis". Viss skaidrs – jākļūst par profesionālu komponistu. 1925. gadā viņš iegūst komponista diplomu Maksimiliana Šteinberga klasē, taču krīze radošajā darbībā liek jaunajam Šostakovičam domāt, ka pareizāk tomēr būtu izvēlēties koncertpianista dzīvesceļu. 1927. gadā jauneklis piedalās I starptautiskajā Šopēna konkursā Varšavā, taču iegūst tikai goda diplomu. Atkal nekā no koncertpianista gaitām – būs jāpelna maize ar komponēšanu. Šis ir galīgais lēmums. Vēl dažus gadus Šostakovičs samērā intensīvi uzstāsies, un arī vēlāk viņš diezgan bieži spēlēs kameransambļos un muzicēs kā solists ar orķestri, taču dziļi apziņā Šopēna konkurss pārvelk svītru Šostakoviča sapņiem par pianista karjeru, ASV turneju u. tml.

Dmitrija Šostakoviča Čelssonātes rašanās impulss bija komponista draudzība ar

Viktoru Kubacki (1891–1970) – ievērojamu čellistu, dirigentu, sabiedrisko darbinieku. Darbs tapa mēneša laikā, un, ja salīdzina ar, piemēram, operu "Deguns" vai visai asajiem iepriekšējo gadu klavierdarbiem, šī ir mājīga, samērā konvencionāla, ļoti glīta un teicama uzbūvēta mūzika, ko prieks klausīties ikvienam. Šostakoviča lieliskais biogrāfs Kšištofs Meijers uzsver, ka stilistiskas metamorfozes Šostakovičam raksturīgas visu viņa radošo mūžu. Jāpiezīmē arī, ka, neraugoties uz to, ka Padomju Savienībā tobrīd sākas sociālistiskā reālisma rītausma un radošo cilvēku relatīvās brīvības laiks strauji noriet, Šostakovičam šie ir samērā mierīgi, panākumu un veiksmes vīti gadi.

Margarita BALANAS ir viena no savas paaudzes spilgtākajām čellistēm, kura arvien biežāk uz skatuves kāpj arī dirigentes ampluā.

Mūziķe kā soliste uzstājusies kopā ar "Minhenes filharmonikiem", Barcelonas Simfonisko orķestri, kamerorķestri "Sinfonietta Rīga", Zārbrikenes simfonisko orķestri, "Merku vācu filharmonisko orķestri". Tāpat viņa piedalījies prestižajā Pjatigorska starptautiskajā čellu festivālā, Šanhajas starptautiskajā čellu festivālā un Francijas Radio festivālā Monpeljē. Viņa sniegusi koncertus Karnegija zālē, Berlīnes filharmonijā, Hamburgas "Laeiszhalle", Karaliskajā Svētku zālē, Vigmora zālē un citur, kā arī uzstājusies Viņa Majestātei karalim Čārlzam. Savukārt dirigentes lomā Balanas stājusies pie Karaliskās Mūzikas akadēmijas simfoniskā orķestra, Baltijas jūras filharmonijas orķestra, Jervi akadēmijas orķestra un citiem. Viņa papildinājusi zināšanas dirigēšanā pie Pāvo Jervi, Bena Palmera, Kristjana Jervi, Nēmes Jervi, Leonīda Grina, Alises Farnhamas un citiem.

Pagājušajā sezonā mūziķe ir acināta koncertēt kopā ar vijolnieci Anni Sofiju Muteri un ansambli "Mutter Virtuosi", sekoja veiksmīga Ziemeļamerikas tūre, savukārt dirigentes lomā Margarita uzstājusies Londonā kopā ar pašas dibināto orķestri "ANONIMI" un vijolnieci Kristīni Balanas.

Margaritas 2023./2024. gada sezonas plāni iekļauj dirigenta asistentes pienākumu

veikšanu Cīrihes *Tonhalle* orķestrī pie Pāvo Jervi.

Margarita Balanas ir viesmāksliniece "Classic FM", "Scala Radio", "BBC Radio 3" programmā "In Tune". Viņas debijas albums ar Kamila Sensānsa Pirmā čellkoncerta un citu skaņdarbu ieskaņojumiem ("Linn Records") iekļauts vairākos "Apple Music" skaņu sarakstos, tai skaitā "Sievietes klasiskajā mūzikā".

Patlaban studē diriģēšanu Karaliskajā Mūzikas akadēmijā pie Šona Edvardsa.

Londonā dzīvojošais franču un beļģu izcelsmes pianists **Antuāns PREĀ** ir Filipa un Dorotijas Grīnu jauno mūziķu balvas 2020 ieguvējs, kā arī Londonā bāzētā "Pilsētas mūzikas fonda" mūziķu attīstības programmas dalībnieks. Viņš ir kameransambla "Trio Cordiera" mūziķis, kas dibināts 2016. gadā.

Antuāns Preā ieguvis pirmo vietu Starptautiskajā Ildefransas konkursā un Losandželosas Kolbērnas klavieru festivāla konkursā. Viņš saņēmis goda balvu Ņujorkas "Début" klavieru konkursā un 2021. gadā iekļuva Klāras Haskilas konkursa pusfinālistu lokā.

Mūziķis ir aicināts uzstāties prestižās koncertzālēs, kuru skaitā ir Vigmora zāle un Svētā Džona baznīca Smitskvērā Londonā, Parīzes "Salle Gaveau" un "Salle Cortot", Friderika Šopēna institūts Varšavā. Preā piedalījies arī daudzos klaviermūzikas festivālos ("Chopin à Bagatelle", "Nohant Chopin Festival", "Lisztomanias", "Klavieru naktis Parīzē" un citos). Viņš sniedzis priekšnesumus klasiskās mūzikas raidstacijās: "BBC Radio 3", "Scala Radio", "France Musique" un Beļģijas "RTBF Musiq3".

Antuāns Preā sadarbojies ar trompetistu Manuelu Blanco, vijolnieci Lesliju Hetfildu, altistu Robinu Airlendu, čellisti Margaritu Balanas. Viņš uzstājies ar "Sinfonietta de Lausanne", Parīzes Kamermūzikas centra mūziķiem ("Centre de Musique de Chambre de Paris"), Londonas studentu orķestri un citiem kolektīviem.

Papildinājis zināšanas pie Filipa Kasāra, Sedrika Pešas ("Pescia"), Tomasa Adesa, Borisa Bermana, Roberta Levina, Džeromes Loventāla, Ričarda Guda, Imogenas Kūperes un Stefana Hofa.

Augstāko izglītību Antuāns Preā ieguvis Karaliskajā Mūzikas akadēmijā, gan attīstot klavierspēli, gan apgūstot klavesīnu.

*Skaņdarbu anotācijas – Orests Silabriedis
Mūziķu dzīvesstāsti – Baiba Santa Vanaga*